

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Desničarski pokret SNP NAŠI zatražio je, početkom decembra, od nadležnih u Srbiji oduzimanje nacionalne frekvencije radiju i televiziji B92, gašenje dnevnih novina „Blic“ i „Danas“, magazina „Vreme“ i „Republika“ i internet medija „Peščanik“, kao i zabranu rada na teritoriji Republike Srbije „Glasa Amerike“ i „Slobodne Evrope“. U saopštenju se zahtev obrazlaže „opravdanom sumnjom da su pojedini mediji u Srbiji finansirani prljavim novcem albanske i hrvatske mafije“. U saopštenju se takođe zahteva da se „istraži u čijem su vlasništvu antisrpski mediji“, kao i da se istraže tokovi novca u njima. Navedene medije SNP NAŠI optužuju da su „u proteklih 20 godina radili isključivo na satanizaciji sopstvenog naroda, kroz vešto medijsko manipulisanje i propagiranje Srba kao zločinačkog i genocidnog naroda, krivca za ratove devedesetih godina, o čemu postoji ceo niz dokaza zbog kojih ih i šira javnost smatra ispostavama neprijateljskih centara moći“. Do ovog zahteva došlo je nakon što je Ustavni sud Srbije odbacio zahtev javnog tužioca za zabranu pokreta NAŠI zbog delovanja usmerenog na nasilno rušenje ustavnog poretka, i kršenja Ustavom zagarantovanih prava. Zaštitnik građana, Saša Janković, izjavio je za Radio B92 da ni toj organizaciji, niti njihovom zahtevu, ne bi trebalo poklanjati mnogo medijskog prostora. Janković je mišljenja da je zahtev politička promocija i, pre svega, nerealna, a da država treba da poštuje ljudska prava, a ne da ohrabruje takva ponašanja. „Država bi mogla da bude doslednija u svom radu koji se tiče poštovanja ljudskih prava, i ta doslednost bi suzila prostor da mnoge grupe u nedoslednom ponašanju nalaze ohrabrenje“, kaže Janković. Nezavisno udruženje novinara Srbije zahtevalo je od nadležnih organa države Srbije hitnu reakciju i odgovarajuće mere protiv SNP NAŠI. „Pogromaški zahtev SNP NAŠI, Srbiju vraća u nedavnu prošlost kada su i građani i mediji deljeni na izdajnike i patriote, kada su 'izdajice' proganjane, mediji zabranjivani, redakcije raspuštane, a novinari i njihove porodice egzistencijalno ugrožavani“, navodi se u saopštenju NUNS-a. Ista desničarska organizacija nedavno je sačinila i spisak nevladinih organizacija čiju je zabranu tražila. U Republičkom javnom tužilaštvu (RJT), kako prenosi dnevni list „Danas“, smatraju da je Ustavni sud, odbijanjem zabrane, ovoj desničarskoj organizaciji dao „vetar u leđa“, a njihov rad predstavio kao društveno prihvatljiv. RJT, kako piše „Danas“, neće reagovati na to što je SNP NAŠI objavio spisak nepodobnih medija, a one koji se osećaju pogođenim zbog objavljivanja

spiska uputio je na podnošenje tužbi zbog uvrede, odnosno zbog govora mržnje, po Zakonu o javnom informisanju.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti i da ne podleže cenzuri. Istim zakonom predviđeno je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a posebno i da niko ne sme da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Zahtev SNP NAŠI je i inače neutemeljen u srpskim propisima jer je, u skladu sa Zakonom o javnom informisanju, distribucija domaćih i stranih javnih glasila slobodna. Zakon izuzetno dopušta da sud, na predlog javnog tužioca, može zabraniti distribuciju konkretne informacije ako utvrdi da je to neophodno u demokratskom društvu radi sprečavanja: poziva na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanja teritorijalnog integriteta Republike, propagiranja rata, podstrekavanja na neposredno nasilje ili zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, a od objavljivanja informacije neposredno preti ozbiljna, nepopravljiva posledica čije se nastupanje ne može sprečiti na drugi način. Međutim, iako bi pravno bilo neizvodivo ispuniti zahtev SNP NAŠI, čak i kada bi vlast imala ambiciju da tako nešto uradi, istorija u Srbiji nas uči da su napadi ekstremnih desničarskih organizacija na medije i civilni sektor, po pravilu, bili uvod u diskriminaciju i dalje napade, koji nisu isključivali ni one fizičke. Odluka RJT da ne pokreće nove postupke protiv SNP NAŠI, donekle je i razumljiva nakon odluke Ustavnog suda, donete 14. novembra 2012. godine, da odbije predlog za zabranu rada ovog udruženja. Inače, Krivičnim zakonikom Republike Srbije predviđeno je kažnjavanje za povredu ravnopravnosti uskraćivanjem ili ograničavanjem prava čoveka i građanina, između ostalog i zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubeđenja, ili nekog drugog ličnog svojstva. Zakonik, međutim, ne navodi izričito da je krivično delo i pozivanje na uskraćivanje ili ograničavanje prava. U konkretnom slučaju SNP NAŠI upravo to i rade, pozivaju na uskraćivanje (onima za koje ta organizacija proceni da su „anti-srpski“) Ustavom i potvrđenim međunarodnim ugovorima zajemčenog prava na slobodu izražavanja i slobode medija, shvaćene, između ostalog i kao pravo svakoga da slobodno i bez odobrenja, osniva novine i druga sredstva javnog obaveštavanja, odnosno da osniva televizijske i radio-stanice, u skladu sa zakonom. Istovremeno, budući da sloboda izražavanja obuhvata i slobodu prijema informacija, pozivanjem na gašenje medija koji ideološki i vrednosno ne korespondiraju sa stavovima jedne ekstremne organizacije, poziva se i na uskraćivanje prava građana na slobodan prijem informacija koje ti mediji šire.

1.2. Vladan Vasić, predsednik opštine Pirot, na sednici Skupštine opštine Pirot održanoj 16. decembra 2011. godine, sprečio je urednika „Pirotskih novina“, Bogoljuba Najdanovića, da snima tok sednice, tako što je naočigled prisutnih odbornika i u direktnom televizijskom prenosu, ugasio diktafon ovog medija i sklonio ga sa skupštinske govornice. Vasić tvrdi da je diktafon na govornicu postavljen nakon početka sednice i da je novinar ometao zasedanje. Predsedniku opštine pridružio se i predsednik pirotske skupštine, Milan Popović, koji je, kako prenosi ovaj medij, zabranio fotografu „Pirotskih novina“ da fotografiše sednicu. „Pirotske novine“ tvrde da Vasić već godinama odbija da daje izjave za „Pirotske novine“ i da odbija da odgovara na njihova pitanja. „Pirotske novine“ su, inače, u sporu sa opštinom od 2009. godine, kada je opština obustavila isplate po ugovoru koji je ranije sklopila sa ovim medijem, jer su, kako navode u „Pirotskim“, „kritički izveštavali o radu lokalne vlasti“. Mediji su u oktobru objavili da je Apelacioni sud u Beogradu u tom sporu presudio u korist „Pirotskih novina“, te obavezao opštinu da mediju isplati 500.000 dinara duga sa kamatama. Vasić je, za skupštinskom govornicom, „Pirotske novine“ okvalifikovao kao partijsko glasilo, aludirajući na veze ovog medija sa opozicionom grupom „Pirotska nova snaga“ u Skupštini opštine. Redakcija je Vasićevu izjavu okarakterisala kao politički pritisak i pokušaj mešanja u uređivačku politiku. Oni tvrde da opština svake godine iz budžeta izdvaja za pirotske medije značajna sredstva (na nivou izdvajanja za poljoprivredu), a da za uzvrat očekuje afirmativne priloge o lokalnoj vlasti. U redakcijskom komentaru navodi se da su „Pirotske novine“ od 2010. godine jedini medij u gradu koji ne prima pomoć iz budžeta.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da organi lokalne samouprave, što uključuje i predsednike opština, kao i odbornici u lokalnim skupštinama, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Gašenje diktafona, zabranjivanje fotografisanja, dugogodišnje uskraćivanje informacija jednom mediju, nesumnjivo predstavlja neprihvatljivu diskriminaciju jednog medija. Ono što primer „Pirotskih novina“ čini posebno interesantnim, jeste okolnost da je ovaj medij ustao protiv zloupotrebe pomoći koju lokalna samouprava daje medijima zarad uticaja na uređivačku politiku, te na kraju i dobio pravnosnažnu presudu kojom je utvrđeno da je opština neosnovano obustavila pomoć pozivajući se na navodno „tendenciozno“ izveštavanje. O zloupotrebi državne pomoći kao sredstva pritiska i uticaja na uređivačku politiku medija, opširno je pisano u izveštaju o pritiscima i kontroli medija Saveta za borbu protiv korupcije iz 2011. godine. Imajući između ostalog i to u vidu, Medijska strategija se vrlo detaljno bavi pitanjem dodele državne pomoći medijima. Između ostalog, Strategija insistira na javnosti postupka u kome se ta sredstva dodeljuju i na nediskriminatornim uslovima. Strategija posebno insistira na formiranju

nezavisnih komisija koje bi odlučivale o dodeljivanju pomoći, te na detaljnom obrazlaganju takvih odluka. Nažalost, do sada na ovom planu praktično ništa nije urađeno.

1.3. Valjevski novinari na sednici skupštine Valjeva bili su izloženi najgrubljem vređanju odbornika Slobodana Gvozdenovića, zamenika gradonačelnika, Dragoljuba Krstića, i dela odbornika vladajuće koalicije. Do incidenta je došlo nakon što je urednica članice ANEM-a, Radio Patka iz Valjeva, Darija Ranković, uzela svoj diktafon sa skupštinske govornice. Odbornik Slobodan Gvozdenović, koji je u tom trenutku bio za govornicom, zapretio je da će „lično izbaciti napolje“ onoga ko se usudi da njemu „sklanja mikrofon“. Podržali su ga odbornici i simpatizeri grupe građana „Pobeda“, koji su blokirali radno predsedništvo Skupštine, a zamenik gradonačelnika, Dragoljub Krstić, je uz povike da se novinari izbace napolje, urednicu Radio Patka nazvao „ološem“. Novinari „Politike“, RTS-a, nedeljnika „Napred“, VTV, Radio Patka, Radija 014, Revije „Kolubara“ i agencije „Beta“ u znak protesta napustili su salu, u kojoj su ostale samo ekipe Javnog informativnog preduzeća Radio Valjevo i privatne TV Marš, koji prenose sednicu. Nakon izlaska novinara, salu su napustili i odbornici Demokratske stranke i Liberalno demokratske partije, a predsednik Skupštine grada, Mihailo Jokić, iz Srpske napredne stranke, obećao je bolje uslove za rad izveštača, kako bi se „predupredile slične situacije“.

U skladu sa već citiranim odredbama Zakona o javnom informisanju, organi lokalne samouprave imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Sloboda izražavanja podrazumeva i slobodu prikupljanja informacija, a ova sloboda - i pravo novinara da sam proceni koje skupštinsko izlaganje će tonski snimiti, a koje ne. Izgovor da se, navodno, sklanjanjem diktafona remeti koncentracija govornika, identičan je opravdanju koje smo nekoliko dana ranije čuli u Pirotu, da se postavljem diktafona na govornicu nakon početka sednice ometa zasedanje, i ništa više uverljiv. U svakom slučaju, oba slučaja, i onaj u Pirotu, kao i ovaj u Valjevu, ukazuju da se odnos prema medijima na lokalnom nivou ne popravlja. Naprotiv.

2. Sudski postupci

2.1. Ustavni sud Srbije pokrenuo je 12. decembra, povodom inicijative Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM), postupak za ocenu ustavnosti odredbe člana 17. stav 2 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, u delu u kome ova odredba predviđa da država može da osniva i posebne radio i televizijske stanice koje bi emitovale programe na jezicima nacionalnih manjina.

Podsetimo, ANEM je inicijativu podneo u januaru 2011. godine, a njome su pored Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, bile obuhvaćene i odredbe Zakona o lokalnoj samoupravi, Zakona o glavnom gradu i Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, kojima je takođe predviđena mogućnost osnivanja medija koji bi bili, neposredno ili posredno, u državnoj svojini. ANEM je, naime, godinama, a posebno u javnoj raspravi koja je prethodila usvajanju Medijske strategije, insistirao na potpunom povlačenju države iz medijskog vlasništva, kao i na izmeni propisa čije su odredbe u koliziji sa Zakonom o javnom informisanju i Zakonom o radiodifuziji. Naime, ova dva medijska propisa predvidela su transformaciju državne televizije u javni servis i obaveznu privatizaciju svih preostalih državnih medija. Nažalost, privatizacija je bila zaustavljena, između ostalog i usvajanjem zakona koji su bili u direktnoj koliziji sa medijskim propisima. ANEM je u inicijativi ukazao da su osporene odredbe Zakona o lokalnoj samoupravi, Zakona o glavnom gradu, Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina i Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, nesaglasne načelu jedinstvenog pravnog poretka, kao jednom od osnovnih principa na kojima počiva ustavnopravni sistem Republike Srbije. Po nalaženju Ustavnog suda, koje je on zauzimao u nekim ranijim svojim odlukama, jedinstvo pravnog poretka nalaže da osnovni principi i pravni instituti predviđeni zakonima kojima se na sistemski način uređuje jedna oblast društvenih odnosa budu ispoštovani i u posebnim zakonima, osim ako je tim sistemskim zakonom izričito propisana mogućnost drugačijeg uređivanja istih pitanja. U konkretnom slučaju, Zakonom o javnom informisanju, kao sistemskim zakonom u ovoj oblasti, predviđeno je da osnivači javnog glasila ne mogu biti, ni posredno, ni neposredno, država i teritorijalna autonomija, kao ni ustanova, preduzeće i drugo pravno lice koje je u pretežnom delu u državnoj svojini ili koje se u celini ili pretežnim delom finansira iz javnih prihoda. Zakonom o javnom informisanju od ovoga su predviđena kao moguća samo dva izuzetka. Prvi se odnosi na mogućnost osnivanja javnog radiodifuznog servisa, a drugi na osnivanje državne novinske agencije. U direktnoj suprotnosti sa ovim, Zakonom o lokalnoj samoupravi utvrđena je nadležnost opštine da osniva televizijske i radio-stanice, a Zakonom o glavnom gradu nadležnost grada Beograda da može da osnuje televizijske i radio-stanice, novine i druga sredstva javnog obaveštavanja. Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina nacionalnim savetima dato je pravo da osnivaju novinsko-izdavačke i radio-televizijske ustanove i privredna društva. Njime je, takođe, predviđeno da Republika, autonomna pokrajina i jedinice lokalne samouprave, kao osnivači medijskih javnih preduzeća i ustanova koje informišu na jeziku nacionalne manjine, prenose osnivačka prava na nacionalni savet. Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina predviđeno je da država može da osniva posebne radio i televizijske stanice koje bi emitovale programe na jezicima nacionalnih manjina. ANEM u inicijativi takođe navodi da sporne zakonske odredbe predstavljaju neprihvatljivo mešanje javne vlasti u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, za koje ne postoji legitimni osnov, odnosno, koje je, čak i kada bi takav osnov postojao, nesrazmerno. ANEM smatra da se interes javnog

informisanja od lokalnog značaja i izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina može ostvariti i da se već ostvaruje i kroz medije koji nisu u državnoj svojini. Takođe, odredbe nijednog od zakona na koje se inicijativa odnosila, ne propisuju nijedan sistemski mehanizam kojim bi se obezbedila uređivačka nezavisnost javnih glasila čiji je osnivač opština, glavni grad, odnosno nacionalni savet, u odnosu na osnivače. Biće interesantno ispratiti stav koji će Ustavni sud zauzeti u konkretnom slučaju, posebno imajući u vidu da je on odlučio da o inicijativi ne raspravlja objedinjeno, iako je u odnosu na sve zahteve ANEM-a argumentacija u prilog njihove neustavnosti identična. Naprotiv, Ustavni sud je o istoj inicijativi, u odnosu na Zakon o lokalnoj samoupravi i Zakon o glavnom gradu, čak i odbio da raspravlja. Samo pitanje koje je inicijativom pokrenuto, posebno je aktuelizovano i tekućom raspravom o propisima koji regulišu poslovanje javnih preduzeća, a o čemu će više reči biti u delu ovog izveštaja koji se bavi usvajanjem novih propisa.